

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.728(439)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/28.208993>

Олександр ВОРОХАЄВ,

orcid.org/0000-0003-3943-4300

аспірант кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук

Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

(Чернігів, Україна) a.vorokhaiev@gmail.com

СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Громадське здоров'я вивчає популяційне здоров'я, фактори ризику виникнення захворювань, зміцнення здоров'я та політику запровадження здорового способу життя.

Мета статті – проаналізувати систему громадського здоров'я в Україні.

Розкрито науково-педагогічні підходи до змісту поняття «громадське здоров'я» у процесі соціалізації особистості. Схарактеризовано поняття «громадське здоров'я» як складову частину соціалізації. Визначено стан дослідження проблеми в сучасній науковій вітчизняній і зарубіжній літературі. Стаття доповнила методологію та інструментарій подальших емпіричних досліджень деяких аспектів формування громадського здоров'я у процесі збереження здоров'я.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення наукових джерел; педагогічний експеримент; педагогічне тестування; методи математичної статистики та педагогічні спостереження за організацією процесу громадського здоров'я з метою виявлення, визначення й вирішення найбільш актуальних питань стану досліджуваної проблеми.

Висновки. 1. Визначено основні засади формування системи громадського здоров'я в Україні. Ними є: право на здоров'я та його охорону; принцип урахування інтересів здоров'я в усіх сферах державної політики, досягнення справедливості щодо здоров'я, солідарної відповідальності, доказовості й економічної доцільності – базовий для прийняття управлінських рішень у системі громадського здоров'я. 2. Система громадського здоров'я є комплексом інструментів, процедур і заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, продовження активного та працездатного віку, заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства. 3. Система громадського здоров'я сприяє розвитку вищої освіти в Україні як окремої людини, так і українського суспільства загалом. 4. Важливим фактором формування громадського здоров'я є надання соціальних і медичних послуг уразливим категоріям населення в Україні.

Ключові слова: здоров'я, громадське здоров'я, населення України, система громадського здоров'я, попередження захворювань.

Oleksandr VOROKHAIEV,

orcid.org/0000-0003-3943-4300

Postgraduate Student of the Department of Social Work

and Educational and Pedagogical Sciences

T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

(Chernihiv, Ukraine) a.vorokhaiev@gmail.com

PUBLIC HEALTH SYSTEM IN UKRAINE

Public health examines population health, disease risk factors, health promotion, and healthy lifestyle policies.

The purpose of the article is to analyze the public health system in Ukraine.

The scientific and pedagogical approaches to the content of the concept of “public health” in the process of socialization of the individual are revealed. The concept of «public health» is characterized as a component of socialization. The state of research of the problem in modern scientific domestic and foreign literature is determined. The article complemented the methodology and tools for further empirical research on some aspects of public health formation in the health care process.

Research methods: analysis and generalization of scientific sources; pedagogical experiment; pedagogical testing; methods of mathematical statistics and pedagogical observations of the organization of the public health process in order to identify, identify and solve the most pressing issues of the problem under study.

Conclusions. 1. The basic principles of forming a public health system in Ukraine are identified. These are: the right to health and its protection; Principles: Consideration of health interests in all spheres of public policy, attainment of health justice, joint and several liability, evidence and cost-effectiveness – the basis for decision-making in the public health system. 2. The public health system is a set of tools, procedures and measures implemented by governmental and non-governmental institutions to promote public health, prevent disease, continue active and working age and promote healthy lifestyles through a concerted effort across society. 3. The public health system contributes to the development of higher education in Ukraine, both as an individual and as a whole in Ukrainian society. 4. An important factor in shaping public health is the provision of social and medical services to vulnerable populations in Ukraine.

Key words: health, public health, population of Ukraine, public health system, disease prevention.

Постановка проблеми. Здоров'я нації – показник цивілізованості держави, що відображає рівень соціально-економічного розвитку суспільства, головний критерій доцільності й ефективності всіх сфер господарської діяльності. Обов'язковим компонентом системи національної освіти мають бути знання про збереження і зміцнення здоров'я, що зробить можливим урахування принципово нових валеологічних (від лат. – *valeo* бути здоровим) вимог до всього змісту освіти, формування валеологічної свідомості та культури здоров'я громадян. Громадське здоров'я як самостійна медична наука вивчає вплив соціальних умов і факторів зовнішнього середовища на здоров'я населення з метою розробки профілактичних заходів щодо його оздоровлення та вдосконалення медичного обслуговування. Громадське здоров'я займається вивченням широкого кола медичних, соціологічних, економічних, управлінських, філософських проблем за конкретних історичних умов.

Здоров'я сучасної людини є результатом природної еволюції виду *Homo sapiens*, у якому дедалі більший вплив мають соціальні чинники. Проблема співвідношення соціального і біологічного у людині є ключем до розуміння природи та характеру її здоров'я і захворювань.

«Визначення практичних шляхів здоров'язбереження потребує виявлення сутності ключового поняття «здоров'я». Наші розвідки свідчать про наявність більше 450 визначень здоров'я людини, сформульованих фахівцями з різних наукових дисциплін. Можна відзначити шість основних типів сутнісних елементів визначення здоров'я: 1) здоров'я як норма функціонування організму на всіх рівнях його організації; 2) здоров'я як динамічна рівновага (гармонія) життєвих функцій організму; 3) здоров'я як повноцінне виконання основних соціальних функцій, участь у житті суспільства й активна трудова діяльність; 4) здатність організму адаптуватися до умов навколишнього середовища, що змінюється; 5) відсутність патологічних змін і нормальне самопочуття; 6) повне фізичне, духовне, розумове й соціальне благополуччя. Одночасно з цим слід зазначити, що дотепер немає загальноприйнятого визначення поняття «здоров'я людини»» (Бойчук, 2017: 6).

Здоров'я та хвороби людини – це нова, опосередкована соціальним буттям якість. У документах Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) неодноразово вказувалося, що здоров'я людей – це соціальна якість, у зв'язку з цим рекомендуються такі показники оцінки стану

розвитку громадського здоров'я, як: відрахування валового національного продукту на охорону здоров'я; доступність первинної медичної та соціальної допомоги; охоплення населення медичною допомогою; рівень імунізації населення; рівень обстеження вагітних кваліфікованим персоналом (Ярошенко, 2017: 42).

У статті розкрито науково-педагогічні підходи до змісту поняття «громадське здоров'я» у процесі соціалізації особистості. Схарактеризовано поняття «громадське здоров'я» як складову частину соціалізації. Визначено стан дослідження проблеми в сучасній науковій вітчизняній і зарубіжній літературі. Стаття доповнила методологію та інструментарій подальших емпіричних досліджень деяких аспектів формування громадського здоров'я у процесі здоров'язбереження.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення наукових джерел; педагогічний експеримент; педагогічне тестування; методи математичної статистики та педагогічні спостереження за організацією процесу громадського здоров'я з метою виявлення, визначення й вирішення найбільш актуальних питань стану досліджуваної проблеми.

Аналіз досліджень. Дослідженню різних аспектів громадського здоров'я присвятили роботи вітчизняні вчені Ю. Д. Бойчук, М. Ю. Варбан, Н. В. Гречишкіна, Т. С. Грузєва, В. А. Іноземцев, Л. О. Литвинова, В. С. Лутфуллін, С. В. Пилипенко, Л. О. Шульга, Я. О. Ярошенко. Важливим нормативно-правовим документом для нашого дослідження є «Концепція розвитку системи охорони громадського здоров'я».

Мета статті – проаналізувати систему громадського здоров'я в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці вважають, що, вивчивши зарубіжний досвід, можна стверджувати: «Фахівці в галузі громадського здоров'я повинні займатися вивченням популяційного здоров'я, факторів ризику виникнення захворювань, зміцнення здоров'я, а також політикою запровадження здорового способу життя». «Політика громадського здоров'я передбачає формування комплексної стратегії й тактики її реалізації, втілювати яку зможуть лише фахівці нової генерації, до яких пред'являються вищі вимоги» (Грузєва, Гречишкіна, Литвинова, 2017: 169).

Погоджуємося з думкою вітчизняних дослідників, що «факторами, які впливають на здоров'я людини, є: 1. Стан харчування дітей. 2. Рівень дитячої смертності. 3. Середня тривалість майбутнього життя. 4. Санітарна грамотність насе-

лення» (Ярошенко, 2017: 43). Також важливою для нашого дослідження є думка, що громадське здоров'я зумовлене комплексним впливом соціальних, поведінкових і біологічних чинників. Якщо йдеться про соціальну зумовленість здоров'я, то мається на увазі першорядний за своїм значенням, а часом і вирішальний вплив соціальних чинників ризику. «Соціальна зумовленість здоров'я підтверджується численними медико-соціальними дослідженнями. Наприклад, передчасні пологи зустрічаються вчетверо частіше у незаміжніх жінок, ніж у заміжніх; захворюваність пневмонією дітей у неповних сім'ях вчетверо вища, ніж у повних. На рівень захворюваності на рак легенів впливають куріння, екологія, місце проживання. На відміну від різних клінічних дисциплін, громадське здоров'я вивчає стан здоров'я не окремих індивідів, а людських колективів, соціальних груп і суспільства загалом у зв'язку з умовами та способом життя. Умови життя, виробничі відносини зазвичай є визначальними для стану здоров'я людей. Наприклад, соціально-економічні перетворення, науково-технічний прогрес можуть принести суспільству певні блага, але водночас можуть справляти і негативний вплив на його здоров'я» (Ярошенко, 2017: 43).

Маємо зосередитися на тому, що «одним із завдань громадського здоров'я є розробка рекомендацій із профілактики шкідливих явищ, які негативно впливають на здоров'я суспільства» (Ярошенко, 2017: 44). Характеристики «групового, регіонального, громадського здоров'я у статистиці та динаміці розглядаються як інтегральний стан здоров'я всіх разом узятих індивідів. Важливо розуміти, що це не просто сума даних, а об'єднані взаємопов'язані кількісні та якісні показники». На думку експертів ВООЗ, «у медичній статистиці під здоров'ям на індивідуальному рівні розуміється відсутність виявлених розладів і захворювань, а на популяційному рівні – процес зниження рівня смертності, захворюваності та інвалідності, а також підвищення відчутного рівня здоров'я. Громадське здоров'я, на думку ВООЗ, варто розглядати як ресурс національної безпеки, засіб, що дає змогу людям жити благополучним, продуктивним і якісним життям» (Ярошенко, 2017: 44).

Натепер особливо нагальним є проведення комплексної реформи сфери громадського здоров'я, котра передбачає заходи, які вживає держава для попередження захворювань і збереження здоров'я своїх громадян. «Існуючі елементи системи громадського здоров'я ігнору-

ють потреби здорового населення та не можуть відповідати належним чином на зростаючу кількість захворювань. Це призводить до того, що Україна посідає друге місце в Європейському регіоні за рівнем смертності, яка збільшилася на 12,7% у період із 1991 по 2015 рр., тоді як у Європейському Союзі цей показник знизився на 6,7%. До того ж, одну чверть від загальної смертності становить смертність серед працездатного населення (а для чоловіків – це третина всіх смертей; вони мають у три-чотири рази вищу ймовірність смерті, ніж жінки у всіх вікових групах від 16 до 60 років)». Звертаємо увагу, що нині для України це особливо важливо (Ярошенко, 2017: 45).

Також маємо констатувати, що «переважна більшість українців є незахищеними від факторів ризику, таких як паління, надмірне вживання алкоголю, нездорове харчування, брак фізичної активності, забруднення навколишнього середовища».

Важливим для нашого дослідження є прийняття у 2016 р. в Україні концепції розвитку громадського здоров'я. «Метою прийняття проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я» є визначення напрямів, механізмів і термінів формування системи громадського здоров'я з метою розроблення та реалізації ефективної державної політики для зміцнення здоров'я, попередження захворювань, продовження активного та працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства» (Розпорядження КМУ).

Визначимо основні засади формування системи громадського здоров'я в Україні. Ними є:

1. «Право на здоров'я та його охорону – це одне із базових прав людини, незалежно від її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

2. Принцип врахування інтересів здоров'я в усіх сферах державної політики, який базується на визнанні найзначніших проблем у галузі охорони здоров'я надзвичайно комплексними і часто пов'язаними із соціальними детермінантами здоров'я. Соціальні детермінанти здоров'я – це умови, в яких люди народжуються, ростуть, живуть, працюють і старіють, включаючи ширше коло сил і систем, котрі на них впливають (наприклад, стан економічного розвитку, соціальні норми, загальна державна політика

та політична система країни)» (Розпорядження КМУ).

3. «Принцип досягнення справедливості щодо здоров'я гарантує, що державою будуть створені умови, коли жодна людина не позбавляється можливості реалізувати право на здоров'я через своє соціальне становище або інші соціально зумовлені обставини.

4. Принцип солідарної відповідальності визнає взаємну залежність і відповідальність певних громад, спільнот, сімей та окремих осіб за їхню діяльність або бездіяльність щодо досягнення та підтримки найвищого рівня здоров'я» (Розпорядження КМУ).

5. Принцип доказовості й економічної доцільності – базовий для прийняття управлінських рішень у системі громадського здоров'я.

Вітчизняні науковці стверджують, що ця концепція визначає «систему громадського здоров'я як комплекс інструментів, процедур і заходів, які реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, продовження активного та працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства. Система громадського здоров'я повинна доповнювати систему медичного обслуговування, стримувати витрати на нього та впливати на доступність медичної допомоги для найбільш уразливих верств населення» (Розпорядження КМУ).

Варто зазначити, що надання соціальних і медичних послуг уразливим категоріям населення є пріоритетним напрямом соціального захисту та загалом є важливим фактором формування громадського здоров'я в Україні.

Нинішня система громадського здоров'я має сприяти розвитку вищої освіти в Україні як окремої людини, так і українського суспільства загалом.

Експериментальне дослідження (однієї з розповсюджених залежностей в суспільстві – комп'ютерної) проводилося впродовж квітня-травня 2019 р. Всього до експериментального дослідження було залучено 92 студенти 4–6-го курсів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. У межах педагогічного дослідження було проведено анкетування «Організація роботи із сучасними інформаційно-комунікативними технологіями». Аналіз анкетування щодо вміння раціональної організації роботи із сучасними ІКТ показав, що значна частина студентів інтенсивно користується комп'ютером упродовж 10 років (32%),

близько 5 років – 59% і 2 роки – 9% опитаних. До 2 годин за комп'ютером проводять 8%, від 2 до 5 годин – 39%, а більше 5 годин – 55% студентів. 68% опитаних студентів дотримуються оптимального режиму сну (6–8 годин), а 29% сплять по 5–7 годин на добу. Нехтує перервами при роботі за комп'ютером 56% опитаних, 36% роблять перерви щогодини і лише 17% – кожні 20 хвилин. Переважна більшість студентів не може тривалий час обходитися без використання комп'ютера й інших гаджетів – це 81% від загальної кількості респондентів.

Традиційно навчальна робота в університеті «спрямована на отримання студентами знань та умінь працювати з текстовими редакторами, електронними таблицями, базами даних та іншими офісними програмами, для чого використовується пакет офісних програм Microsoft Office» (Лутфуллін, Іноземцев, Пилипенко, 2017: 24). Проаналізувавши результати анкетування, було встановлено, що 58% опитаних студентів досконало вміють використовувати комп'ютер у навчальній і професійній діяльності, зокрема працювати з різноманітними редакторами й електронними таблицями (Word, Power Point, Excel та ін.), 44% володіють базовими навичками роботи за комп'ютером.

Висновки. 1. Визначено основні засади формування системи громадського здоров'я в Україні. Ними є: право на здоров'я та його охорону; принцип врахування інтересів здоров'я в усіх сферах державної політики, досягнення справедливості щодо здоров'я, солідарної відповідальності, доказовості й економічної доцільності – базовий для прийняття управлінських рішень у системі громадського здоров'я. 2. Система громадського здоров'я є комплексом інструментів, процедур і заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, продовження активного і працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства. 3. Система громадського здоров'я сприяє розвитку вищої освіти в Україні як окремої людини, так і українського суспільства загалом. 4. Важливим фактором формування громадського здоров'я є надання соціальних і медичних послуг уразливим категоріям населення в Україні.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження комплексу інструментів для заохочення до здорового способу життя різних груп населення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грузева Т. С., Гречишкіна Н. В., Литвинова Л. О. Громадське здоров'я (public health) як нова спеціальність: сучасні підходи до викладання (на прикладі Дебреценського університету, Угорщина). *Україна. Здоров'я нації*. 2017. № 1 (42). С. 166–171.
2. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
3. Концепція розвитку системи охорони громадського здоров'я : Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України. 2016. URL: <http://www.health.gov.ua/www.nsf/all/u05-02?opendocument>.
4. Лутфуллін В. С., Іноземцев В. А., Пилипенко С. В. Нормування навчальної діяльності як чинник збереження здоров'я школярів і студентів. *Science Rise: Pedagogical Education*. 2017. № 5 (13). С. 22–27.
5. Особливості надання медичних та соціальних послуг для вразливих категорій населення з використанням гендерно-чутливого підходу : навчальний посібник / Ярошенко А. О., Варбан М. Ю., Шульга Л. О. та ін. ; за заг. ред. Ярошенко А. О. Київ : МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2017. 112 с.

REFERENCES

1. Ghruzjeva T. S., Ghrechyshkina N. V., Lytvynova L. O. Ghromadsjke zdorov'ja (public nealth) jak nova specialjnistj: suchasni pidkhody do vykladannja (na prykladi Debrecensjkogho universytetu, Ughorshhyna). [Public health (public health) as a new specialty: modern approaches to teaching (based on the example of Debrecen University, Hungary)]. *Ukrajina. Zdorov'ja naciji. [Ukraine. The nation's health]*. 2017. № 1 (42). P. 166–171.
2. Zaghaljna teorija zdorov'ja ta zdorov'jazberezhennja [General Health Theory and Health Conservation]: kolektyvna monografija [collective monograph]. Za zagh. red. Ju. D. Bojchuka. Kharkiv: Vyd. Rozhko S. Gh., 2017.
3. Koncepcija rozvytku systemy okhorony ghromadsjkogho zdorov'ja [Concept of development of public health system]: Proekt Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy. [Draft Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. 2016. URL: <http://www.health.gov.ua/www.nsf/all/u05-02?opendocument>. Nazva z ekrana.
4. Lutfullin V. S., Inozemcev V. A., Pylypenko S. V. Normuvannja navchaljnoji dijalnosti jak chynnyk zberezhennja zdorov'ja shkoljariv i studentiv. [Rationing of learning activities as a factor in maintaining the health of students and students]. *Science Rise: Pedagogical Education*. 2017. № 5 (13). P. 22–27.
5. Osoblyvosti nadannja medychnykh ta socialnykh poslugh dlja vrazlyvykh kategorij naseleennja z vykorystannjam genderno-chutlyvogho pidkhodu [Peculiarities of health and social care provision for vulnerable populations using a gender-sensitive approach]: navch. posib. [Tutorial]. Jaroshenko A. O., Varban M. Ju., Shuljgha L. O. ta in. Za zagh. red. Jaroshenko A. O. Kyjiv: MBF "Aljjans ghromadsjkogho zdorov'ja", 2017.